

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурса за заемане на академичната длъжност „професор“
по направление 2.1. Филология (Славянски езици – чешки език), обявен в ДВ, бр.
44 от 29.05.2018 г.

Рецензент: доц. д-р Цветанка Димчова Аврамова

Катедра по славянско езикознание, ФСФ, СУ „Св. Климент Охридски“

Кандидат: доц. дфн. Маргарита Захариева Младенова

Доц. дфн. Маргарита Захариева Младенова е единствен кандидат в конкурса за заемане на академичната длъжност „професор“ по направление 2.1. Филология (Славянски езици – чешки език) за нуждите на Катедрата по славянско езикознание.

Документацията, предоставена на Научното жури, напълно отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

Доц. дфн. Маргарита Младенова притежава богата професионална биография на учен славист, преподавател, преводач и редактор.

Кандидатката завършва специалност Славянска филология – чешки език и литература в СУ „Св. Климент Охридски“ (1978 г.). По време на следването и след дипломирането си специализира в Карловия университет в Прага и Университета „Коменски“ в Братислава. През 1979 г. постъпва на работа като филолог-специалист към Катедрата по славянско езикознание и Катедрата по славянски литератури във Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“, а от 1980 г. е редовен докторант и хоноруван преподавател по чешки език в Катедрата по славянско езикознание. След завършване на докторантурата става редовен преподавател към същата катедра, като заема длъжностите: редовен асистент по чешки език (1983 г.), старши асистент по чешки език (1986 г.), главен асистент (1989 г.), доцент (2000 г.). През годините на своята преподавателска дейност Маргарита Младенова води следните курсове: чешки език – практически курс, историческа граматика на чешкия език, история на чешкия книжовен език, чешка прагматика, сравнителна граматика на славянските езици, лексика в исторически и съвременен план (магистърски курс),

славянска древност (магистърски курс), езикови реалии на чешкия език, теоретичен курс на чешкия език.

Маргарита Младенова е ценен и търсен преподавател и от други университети в България и чужбина. В продължение на 10 години (1994 – 2003) е хоноруван преподавател по история на чешкия език, старобългарски език, кирилometодиевистика, морфология, синтаксис и стилистика на чешкия език в ПУ „Паисий Хилендарски“, а в периода 1999 – 2001 г. е хоноруван преподавател по различни теоретични дисциплини на чешкия език (синтаксис и стилистика на чешкия език, семантика и лексикология на чешкия език, историческо и съвременно състояние на книжовния чешки език) и във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. През 2010 и 2015 г. е гост-професор в Масариковия университет в Бърно, където изнася цикъл лекции на тема *Кирило-Методиевата традиция – неразделеното наследство и Лексикална семантика и изразяване на посесивност в чешкия и българския език*.

През 1986 г. Маргарита Младенова защитава кандидатска дисертация на тема *Кирило-методиевата традиция в чехословашката езикова област (до XV в.)*, а през 2017 г. придобива научната степен „доктор на филологическите науки“ след защита на дисертация на тема *Семантика на посесивните глаголи в българския, чешкия и руския език*.

Многобройни са дипломните работи под нейно ръководство в СУ „Св. Климент Охридски“ и другите университети, в които доц. дфн. М. Младенова е преподавала през годините. Може би поради внушителния им брой кандидатката е пропуснала да приложи списък с темите на дипломните работи в своята и без това впечатляваща автобиография. Липсва и справка за ръководените от нея докторанти, поради което мога да посоча само известните ми факти – тя е научен ръководител на защитилия през 2009 г. дисертация за придобиване на научната и образователна степен „доктор“ Борислав Борисов от ПУ „П. Хилендарски“ на тема *Особености на кодифицирането на българския и чешкия книжовен език през Възраждането*, както и на редовната докторантка към Катедрата по славянско езикознание на СУ „Св. Климент Охридски“ Ирена Манчева, чиято вътрешна защита предстои в края на ноември т.г.

Кандидатката притежава внушителна преводаческа биография. Маргарита Младенова е не само утвърден и търсен преводач в областта на консекутивния и кабинен превод от и на чешки език, на писмения превод на различни административни и научни текстове, но и признат преводач на художествена литература. Благодарение на нея на български език зазвучават произведенията на редица съвременни чешки

автори като М. Вивег, М. Урбан, С. Рихтерова и др. Връх на преводаческо майсторство е нейният превод на романа *Лабиринтът на света и раят на сърцето* на Ян Амос Коменски (Прага, 2009).

Много активна е и редакторската дейност на М. Младенова. В периода 2000 – 2005 г. тя е главен редактор на сп. *Homo bohemicus*, а от 2005 г. е член на редакционния му съвет; член е също така на редакционния съвет на полското сп. *Bohemistyka* (от 2008 г.), на сп. *Филологически форум* (от 2016 г.), на редколегията на сп. *Съпоставително езикознание* (от 2011 г.) и на *Годишника на СУ* (от 2013 г.). Участва също в работата на няколко научни сдружения: *Общество за славянска старина*, *Бохемия клуб* (от 2000 до 2005 г. е негов председател), *Българска асоциация на украинистите*.

Заслужава внимание богатата проектна дейност и умения в организирането на екипна работа на доц. дфн. Маргарита Младенова. Тя е ръководител на четири вътрешноуниверситетски проекта по НИД: *Диглосията – специфична особеност на чешкия език. Кратък чешко-български речник на не книжовната лексика* (2009 г.); *Изследванията по славянска етнография и фолклор във ФСФ, осъществени до 1990 г. от студенти и дипломанти под ръководството на проф. Цв. Романска и ст. преп. А. Афанасиева-Колева. Резултати от събирателската и кръжочна дейност* (2011 г.); *Проучване и дигитализация на архив „Проф. Цв. Романска“ на Катедрата по славянско езикознание* (2012 г.); *XII международни славистични четения – Движение и пространство в славянските езици, литератури и култури* (2014 г.), а от 2008 г. – участник в програмата на ФСФ за електронно обучение в славистиката.

Доц. дфн. Маргарита Младенова е координатор на екипа от СУ „Св. Климент Охридски“ в проекта *Slavic net* на ЕК – програма Сократ, подпрограма Лингва 1 (2003 – 2007 г.) и координатор на екипа от СУ „Св. Климент Охридски“ в проект *Language in tourism* на ЕК – програма Леонардо да Винчи (2006 – 2008 г.), а в периода 2008 – 2013 г. взема участие в проекта *Културно-историческо и езиково наследство на „съседна“ България* на Фонд научни изследвания – ДВУ.

Не по-малко значим е нейният завиден административен опит като заместник-декан на ФСФ по учебната работа и ръководител на Катедрата по славянски езици (2004 – 2008 г.), а от ноември 2015 г. – като председател на Общото събрание на ФСФ на СУ „Св. Климент Охридски“.

Забелязаните **цитирания** на научните трудове на Маргарита Младенова са 61.

Представената **обща библиография** съдържа над 150 позиции, от които **за участие в конкурса** са представени 3 монографии, 2 учебника, 2 речника в

съавторство, 70 статии и студии, 9 хроникални бележки и персоналии, 17 рецензии и 9 сборника – **общо 112** – брой не само напълно достатъчен, но и надвишаващ необходимия минимум за заемане на академичната длъжност „професор“. Убедителни обаче са не само количествените данни, но и качествените показатели за научната стойност на трудовете.

Сред научните публикации на доц. дфн. М. Младенова се открояват **трите ѝ монографии**, които очертават основните линии на научните търсения на авторката през годините на богатата ѝ изследователска дейност:

- **кирилометодиевистиката и историята на езика** (*Кирило-методиева география и езикова история или Кирил и Методий, западните славяни и какво е (о)станало после*. София, Херон прес, 1999. 156 стр. – № П.1 от общата библиография);
- **граматиката на чешкия език** (*Чешка граматика (с упражнения)*). София, Наука и изкуство, 2004. 208 стр. – № П.2);
- **съпоставителните изследвания в областта на лексикалната семантика и прагматика** (*Семантика на притежателните глаголи в българския, чешкия и руския език*. Университетска библиотека. София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2018. 872 стр. – № I.2.).

Сред **кирилометодиевистичните трудове** на доц. дфн. М. Младенова безспорно най-голям принос има споменатата монография *Кирило-методиева география и езикова история или Кирил и Методий, западните славяни и какво е (о)станало после* (№ П.1), която е своеобразно продължение на нейната кандидатска дисертация, защитена през 1986 г., но, както изтъква самата авторка в справката за приносите, макар и да се опира върху материал от дисертацията, монографията е съвсем нова и различна книга. В нея М. Младенова изтъква не само със завидните си филологически познания в областта на кирилометодиевистиката и историята на езика, но и като учен с широки познания в областта на историята, археологията, историята на литературата, без които целта на труда – да очертае границите и открие следите от Кирило-Методиевото наследство у западните славяни, би била трудно постижима. В монографията и в редица други публикации, представени за участие в конкурса, авторката проследява историческите данни за следите от Кирило-Методиевата мисия сред западните славяни и убедително защитава тезата, че Великоморавската мисия на двамата братя се развива в съвременната област Моравия (Morava) в Чешката република, като опровергава тезата за южна локализация на Моравия на територията на

Българската държава по времето на владетелите Борис и Симеон. Направеният анализ на старочешките паметници показва, че Кирило-Методиевият език участва във формирането на старочешкия книжовен език чрез посредничеството на говоримия чешки културен диалект, в който проникват отделни елементи от Кирило-Методиевия език.

Тясно свързани с кирилometодиевската проблематика и тяхно логично продължение са статиите и студиите, посветени на старочешката *Хроника на т. нар. Далимил* (№ V.38, 41, 42 от общата библиография). Въз основа на структурен анализ на Хрониката в съпоставка с други (по-ранни и по-късни) чешки хроники в тези изследвания авторката стига до извода, че въпреки сходствата по отношение на тематичните части с Хрониката на Козма Пражки, микроструктурата и поетиката на Далимиловата хроника показват нейната текстова независимост.

Внимание заслужават също така трудовете, посветени на лексикалните особености на *Никодимовото евангелие* (№ V.23, 41 от общата библиография). Логично авторката се насочва към изследване предимно на глаголите за говорене, играещи важна роля в пораждането на ранните текстове, които най-вероятно възникват и се разпространяват под формата на проповеди в устна форма.

Значителна част от изследванията, свързани с кирилometодиевската проблематика, са статиите в *Кирило-методиевската енциклопедия*, посветени предимно на учени и реалии, свързани с Великоморавската мисия на двамата братя и по-късните следи от нея в историята и културата на Моравия и на Чешкото княжество (№ V.29, 30, 31, 32, 33, 34, 35).

Втората (в хронологичен план) тематична линия очертават **изследванията върху историята на българската бохемистика и славистика, и методиката на преподаване на чешки език за българи** (№ V.19, 20, 21, 27, 40, 43, 50, 56, 57, 64, 66, 68, 79). Най-значима в тази област е посочената по-горе *Чешка граматика (с упражнения)* (№ II.2), която е първата граматика на чешкия език, написана на български и предназначена за българи, представяща в достъпна и сбита форма фонетиката, морфологията и синтаксиса на съвременния чешки език в практически аспект и в съпоставка с българската граматика. Наред с теоретичното описание, Чешката граматика съдържа и упражнения върху разглежданите теми. Всичко това я прави ценен помощник в преподаването и обучението по практически чешки език за всички нива на обучение.

На методиката на преподаване на чешки език като чужд са посветени статии № V.21, 27, 50, 56. Маргарита Младенова е също така съавтор на два учебника, разработени от голям международен колектив в рамките на Програмата на ЕК Леонардо да Винчи „Езикът в туризма“ – *Езикът в туризма. Ръководство за обучение и самообучение по български, словенски, словашки и чешки език за целите на туризма*. София, 2008. (№ IV. 3) и *Многоезичен учебен речник за целите на туризма*. София, 2008 (№ IV.4).

Третата тематична линия представят **общославистичните, включително сравнително-историческите и съпоставителни изследвания**, към които се отнася монографията *Семантика на притежателните глаголи в българския, чешкия и руския език* (№ I.2.) и статиите № V.28, 36, 64, 77 от общата библиография.

Монографията представя съпоставително изследване без аналог в славистиката, впечатляващо със своя обем (872 страници), обхват и дълбочина на анализ. Съпоставени са посесивните глаголи в три славянски езика, представители на трите групи езици: южна (български), западна (чешки) и източна (руски). Предмет на анализ са четири синхронни среза от развитието на славянските езици: началния период на книжовна дейност (X–XI в.), XIV в., XVII в. и съвременното състояние – XX–XXI в. Текстовете за ексцерпция са сполучливо подбрани: от най-стария период: *Супрасълски сборник*, *Киевски глаголически листове*, руските *Грамоти върху брезова кора*; от XIV в.: *Троянската повест*, *Хрониката на т. нар. Далимил*, *Хождение за три моря*, *Сказание о Дракуле воеводе*; от XVII в.: *Тихонравов дамаскин*, *Лабиринтът на света и раят на сърцето* от Ян Амос Коменски, *Житие на Алексей Човек Божи*; съвременни художествени произведения на Д. Димов, Я. Хашек, М. Булгаков.

Целта на изследването е „да се проследят езиковите средства за изразяване на притежание от областта на предикатната лексика, както и техните непосесивни употреби в българския, чешкия и руския език с оглед на историческото развитие на техния семантичен потенциал и реализираните в него типологични характеристики“ (стр. 16). За тази цел авторката конструира самостоятелни семантични полета на посесивността в разглежданите езици с ядра наследниците на псл. глагол **(j)ьměti* в български (*имам*), руски (*иметь*) и чешки (*mít*), като успешно съчетава сравнително-историческия подход с компонентния и семантичния (семасиологичен и ономасиологичен) анализ и с метода на синхронните срезове. Семантичното поле на притежанието е подробно структурирано в ядро, разширено ядро, близка и отдалечена

от ядрото зона, периферия и две самостоятелни микроядра в зоната в непосредствена близост до ядрото.

За изследване на причините за асиметрията в употребата на посесивните глаголи в трите езика сполучливо е избран терминът *семантичен потенциал*, който е дефиниран като „способността на даден праезиков корен и неговите исторически наследници да изразява определен кръг от значения, абстрахиращи чрез индуктивен анализ и обобщаване на семантиката от реализирани дискурсни употреби във всеки от езиците“ (стр. 21).

Монографията е плод на дългогодишните научни търсения на авторката в областта на посесивността на предикатната лексика и показва нейната изключително задълбочена теоретико-методологическа подготовка, ерудираност и аналитично мислене. Приносите на труда са многобройни. Убедително се доказва, че първичното значение, реализирано с лексико-семантични варианти на глаголите, е оформено във всички разгледани текстове, което показва, че формирането на полето (ядрото и най-близката до него част от семантичното поле на притежанието) е било завършено още в праславянската епоха, преди създаването на най-старите славянски текстове. Очертано е индивидуалното състояние на всеки от трите съвременни славянски езика по отношение на глагола *имам/иметь/ímít*, което е специфично за тях и е резултат от самостоятелния им развой. Показано е, че придобиването на други значения и функции от глагола *имам* е част от системно разширяване на употребите и на други членове на полето на притежанието – екзистенциални и граматикализирани. Направен е изводът, че и трите езика притежават потенциал за развитие на екзистенциално значение при посесивните глаголи, но в отделните езици то се осъществява по различен начин.

Освен в очертаните тематични области, Маргарита Младенова работи и в областта на *историята на българската славистика* (публикации № V.19, 20, 40, 43, 57, 66, 79, 87), *лингвистичната прагматика* (№ V.26, 65, 75, 85; съставителство на бр. 2 за 2016 г. на сп. *Съпоставително езикознание*) и *социолингвистиката* (II.1 и V.22, 37, 39, 45, 52, 53, 54). Социолингвистичен подход към по-стари исторически периоди е приложен и в разгледаната монография *Семантика на притежателните глаголи в българския, чешкия и руския език* (№ I.2).

И накрая, но не на последно място по значимост, заслужава да се изтъкне работата на Маргарита Младенова като лексикограф и редактор на лексикографски трудове – нейното авторско и редакторско участие в *Чешко-българския речник в 2 тома под ред. на Св. Иванчев* (№ V.25) и редактирането на *Кратък чешко-български речник*

на не книжовната лексика от Я. Бъчваров и колектив (№ X.13). За съжаление, както посочва и самата М. Младенова, съставянето на речници все още не се смята за пълноценен научен труд – схващане, което според мен в най-скоро време би трябвало да бъде преодоляно като подценяващо и неразбиращо същината на лексикографската работа.

В заключение ще подчертая, че **разгледаната многопосочна научноизследователска и научноръководна, преподавателска, преводаческа и редакторска дейност на доц. дфн. Маргарита Захариева Младенова, извършвана с коректност, добросъвестност, вещина, ерудиция и колегиална отзивчивост ми дава основание убедено да препоръчам на членовете на научното жури тя да бъде избрана за професор в Катедрата по славянско езикознание на ФСФ към „СУ Св. Климент Охридски“.**

София, 10.11.2018 г.

Рецензент:

доц. д-р Цветанка Аврамова